प्रतिज्ञापत्र

या संशोधन अहवालात समाविष्ट करण्यात आलेले संशोधन कार्य हे कोणाच्याही मदतीशिवाय माझ्या स्वत:चे प्रयत्नाचे फलित आहे. त्यासाठी माझ्या मार्गदर्शकाकडून मिळालेले मार्गदर्शन आणि यापूर्वी झालेल्या संशोधनाचे संदर्भ, याशिवाय कशाचीही मदत घेण्यात आलेली नाही. उपयोगात आणलेल्या संदर्भांचा योग्य निर्देश करण्यात आलेला आहे असे मी प्रतिज्ञापूर्वक घोषित करतो.

Nayakavade
(नायकवडे उ.अ.)

स्थळ : कोल्हापूर
दिनांक :30-11-1988

प्रमाणपत्र

" स्वयंअध्ययनावर आधारित सूक्ष्मअध्यापन कार्यक्रमासाठी बी.एड्. विद्यार्थ्यांकरिता उपयुक्त अशा मराठी माध्यमातील साहित्याचा विकास व चाचणी " हे श्री. उमाजी अकोबा नायकवडे यांनी सादर केलेल्या प्रबंधाचे संशोधन कार्य त्यांनी माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केले आहे. त्यांनी केलेले काम हे त्यांचे स्वत:चे असून, अन्य वापरण्यात आलेल्या संदर्भ स्त्रोत्रांचा योग्य-रीतीने निर्देश या प्रबंधात करण्यात आला आहे असे मी प्रमाणित करतो.

(डॉ. जोशी अ.न.)

स्थळ : कोल्हापूर

दिनांक : 30-11-1988

ऋण निर्देश

प्रस्तुत शोधप्रबंधासाठी डॉ. ए.एन. जोशी, प्रपाठक, शिक्षणशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी वेळोवेळी योग्य मार्गदर्शन करून, प्रोत्साहन देऊन सुट्टीच्या व इतर दिवशीही इतर कामाचा व्याप असताना वेळेकाळाचे बंधन न ठेवता निरपेक्ष व कर्तव्यबुध्दीने मार्गदर्शन केलेले आहे. त्यामुळेच मी हा शोधप्रबंध पूर्ण करू शकलो. या माझ्या प्रयत्नाला पूर्णपणे मार्गदर्शन, सहकार्य व सदिच्छा देणाऱ्या गुरुवर्य प्राध्यापक मा. ए.एन.जोशी यांचा मी सदैव ऋणी आहे.

या शोधप्रबंधास मा. प्राध्यापक आलमप्रभु डा. रवीकिर्ती यांनीही योग्य मार्गदर्शन व सहकार्य केले म्हणून मी त्यांचा सदैव ऋणी आहे. त्याचप्रमाणे डॉ. सोनार , शिक्षणशास्त्र विभागप्रमुख, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, डॉ. रामचंद्र भालचंद्र देवस्थळी, प्रपाठक, शिक्षणशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्याही सदिच्छा मिळाल्या म्हणून त्यांचाही मी ऋणी आहे. मा. डॉ. के.एस. गुरव, प्राचार्य, वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालय, कोल्हापूर यांचे मार्गदर्शन, सहकार्य व सदिच्छा मिळाल्या, त्याबद्दलही मी त्यांचा ऋणी आहे.

या माझ्या शैक्षणिक प्रगतीत सतत प्रेरणा व मार्गदर्शन करणारे मा. देशपांडे ए.बी. (माजी मुख्याध्यापक, वि.स. खांडेकर,प्रशाला), मा. प्राचार्या लीला पाटील व मा. बापूसाहेब पाटील यांचाही मी ऋणी आहे.

या व्यतिरिक्त सौ.सप्रे एन्.आर., श्री. सांगले के.एन्., मा.वाळवेकर डी.ए., पाटील एस.बी., चव्हाण डी.डी. इत्यादींचे अमोल सहकार्य लाभले.

हा प्रयोग यशस्वी करण्यात वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालयातील सन १९८८-८९ या शैक्षणिक वर्षातील विद्यार्थि-शिक्षकांचे सहकार्य लाभले त्याबद्दल मी या सर्वांचा आभारी आहे.

माझी पत्नी सौ. मनिषा नायकवडेचे सदर कार्यास पूर्ण सहकार्य लाभले म्हणूनच मी हे कार्य पूर्ण करू शकलो. मा. कवडे यांनी आपली प्रकृती ठीक नसताना देखील संशोधनासंबंधीचे सर्व टंकलेखनाचे काम वेळेत करून दिले त्याबद्दल मी त्यांचेही आभार मानतो.

या शिवाय ज्या ज्ञात व अज्ञात व्यक्तींचे या कामी मला सहकार्य लाभले त्या सर्वांचे पुन्हा एकदा मी ऋणनिर्देश करतो.

Nayakavade
(उ.अ. नायकवडे)

स्थळ : कोल्हापूर
दिनांक : 30-11-1988

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	विषयांश	पृ.क्र.
	शीर्षक	I
	प्रतिज्ञापत्र	II
	प्रमाणपत्र	III
	ऋणनिर्देशन	IV
	अनुक्रमणिका	VI
	सारणींची यादी	X
	आकृत्यांची यादी	XIII
१)	प्रास्ताविक	1-26
	प्रस्तावना	1
	सूक्ष्मअध्यापनाची संकल्पना	1
	सूक्ष्मअध्यापनाच्या व्याख्या	3
	सूक्ष्म अध्यापनाचे फायदे	4
	अध्यापन कौशल्य	5
	सूक्ष्म अध्यापन कार्यक्रमाचे घटक	14
	समस्येचे विधान	20
	पारिभाषिक शब्दांच्या व्याख्या	21
	व्याप्ती आणि मर्यादा	22
	गृहितके	23
	संशोधन विषयाचे महत्व	24
	संशोधनाची उद्दिष्टे	24
	परिकल्पना	25
	प्रकरण योजना	26

प्रकरण क्रमांक	विषयांश	पृ.क्र.
२)	संशोधन विषयाशी संबंधित साहित्याचे सिंहावलोकन	27-48
	प्रस्तावना	27
	स्वयंअध्यापन साहित्य व बहुमाध्यमांचे विकसन यासंबंधीचे संशोधन.	28
	आदर्शीकरणावर भारतात आणि परदेशात झालेले संशोधन.	43
	सूक्ष्म अध्यापनाचे नियोजनासंबंधी झालेले संशोधन	47
३)	स्वयंअध्यापन साहित्याची निर्मिती	49-85
	प्रस्तावना	49
	अध्यापनीय प्रणाली विकास (अ.प्र.वि.)	49
	लिखित स्वरूपाच्या स्वयंअध्यापन साहित्याचे फायदे व मर्यादा.	56
	स्वयंअध्यापन साहित्यामागील स्वीकारलेली तात्त्विक भूमिका व निर्णय.	58
	सारांश.	85
४)	संशोधनाचा आराखडा	86-110
	प्रस्तावना	86
	नमुना	91
	साधने	92
	संशोधन पध्दती	100
५)	सामुग्री विश्लेषण आणि अन्वयार्थ	111-137
	प्रस्तावना	111
	कौशल्याच्या तात्त्विक भागावर स्वयंअध्यापन साहित्याचा झालेला परिणाम	112
	विद्यार्थि-शिक्षकांच्या अध्यापनावर व कौशल्य अध्यापन प्रगतीवरील परिणाम	115
	स्वयंअध्यापन साहित्याचा विद्यार्थि-शिक्षकांच्या अध्यापक अभिवृत्तीवरील परिणाम.	123

प्रकरण क्रमांक	विषयांश	पृ.क्र.
	विद्यार्थि-शिक्षकांच्या अध्यापनाशी संबंधित चलांचा अभ्यास	125
	सूक्ष्म अध्यापन कार्यक्रमात सहभागी झालेल्या विद्यार्थि-शिक्षकांची मते	133
	प्रमुख निष्कर्ष	136
	समारोप	137
६)	<u>उपसंहार, निष्कर्ष आणि पुढील अभ्यासासाठी शिफारशी</u>	138-147
	प्रस्तावना	138
	समस्येचे विधान	138
	अभ्यास प्रकल्पाची उद्दिष्टे	138
	परिकल्पना	139
	संशोधन पध्दती	140
	निष्कर्ष	143
	शिक्षक आणि मुख्याध्यापकांसाठी शिफारशी	144
	शिक्षक-प्रशिक्षकांसाठी शिफारशी	145
	विद्यापीठातील विभाग व सदस्यांसाठी शिफारशी	146
	राज्य स्तरावरील संस्थांसाठी शिफारशी	146
	संभाव्य संशोधनासाठी विषय	146
	अ) संदर्भ ग्रंथ सूची (इंग्रजी)	148-157
	ब) संदर्भ ग्रंथ सूची (मराठी	158-159
	<u>परिशिष्टे</u> :	160-457
	१) स्वयंअध्यापन साहित्याची मूल्यमापन श्रेणी	160
	२) स्पष्टीकरण, उदाहरणांचा व दाखल्याचा वापर, फलकाचा अध्यापनात वापर या कौशल्याचे स्वयंअध्यापन साहित्य	165

प्रकरण क्रमांक	विषयांश	पृ.क्र.
	३) प्रयोगामध्ये प्रयोज्य म्हणून वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालयातील समावेश केलेल्या विद्यार्थि-शिक्षकांचे नावांची यादी	४४5
	४) प्रयोगामध्ये वापरलेली साधने	
	अ) अध्यापक प्रक्रिया परिणामकारकतेची मूल्यमापन श्रेणी (अ.प्र.प. श्रेणी)	४४6
	ब) डॉ. अहलुवालीया शिक्षक अभिवृत्ती शोधिका.	४54

सारणींची यादी

अनु.	सारणी क्रमांक	नाव	पृ.क्र.
१.	१.१	सर्वसामान्य कौशल्याचे हेतू किंवा कार्य	11
२.	१.२	महाराष्ट्रातील विद्यापीठातून शिक्षक-प्रशिक्षणामध्ये निवडलेल्या सूक्ष्म कौशल्यांची नावे व संस्था	13
३.	३.१	तांत्रिक शब्द व पारिभाषिक शब्दांची काठिण्य पातळी विषयीची सारणी	70
४.	३.२	क्लिष्टते विषयक सारणी	71
५.	३.३	नवीन शब्दांच्या स्पष्टीकरणास पुरेसेपणा विषयक सारणी	71
६.	३.४	प्रतिपादन आणि पाठ्यांश संघटन विषयीची सारणी	72
७.	३.५	पाठ्यांशातील महत्वाच्या मुद्यांच्या समावेशाची सारणी	72
८.	३.६	पाठ्यांशातील माहितीच्या अचूकतेविषयीची सारणी	73
९.	३.७	उदाहरणाच्या संयुक्ततेविषयक सारणी	73
१०.	३.८	मुद्यांच्या क्रमासंबंधीची सारणी	73
११.	३.९	घटक चाचणीच्या संघटनाची सारणी	74
१२.	३.१०	चाचणीतील समाविष्ट झालेल्या पाठ्यांशासंबंधीची सारणी	75
१३.	३.११	घटकावरील कृतीच्या आकलनासंबंधीची सारणी	76
१४.	३.१२	घटकावरील कृतीच्या आव्हानात्मक कृतीसंबंधीची सारणी	76

अनु.	सारणी क्रमांक	नाव	पृष्ठ.
१५.	३.१३	कृतीमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये आवड निर्माण होण्यासंबंधीची सारणी	76
१६.	३.१४	घटकावरील कृती करण्यास सोप्या आहेत या संबंधीची सारणी	77
१७.	३.१५	घटकावरील कृती अवघड आहेत यासंबंधीची सारणी	77
१८.	३.१६	दिलेल्या कृतींपैकी कोणती कृती करावयाची ते समजण्यासंबंधीची सारणी	77
१९.	३.१७	पाठ विश्लेषणाच्या नमुन्यातील अपेक्षित व त्याज्य घटक ओळखण्यासंबंधीची सारणी	79
२०.	३.१८	पाठ नियोजनाच्या मार्गदर्शक तत्वासंबंधीची सारणी	80
२१.	३.१९	स्वयंमूल्यमापन चाचणी संबंधीची सारणी	80
२२.	३.२०	पाठ नियोजन कार्याविषयी दिलेल्या माहिती विषयक सारणी	80
२३.	३.२१	पाठ नियोजनाचे वर्णन व नमुना पाठ नियोजन संबंधीची सारणी	81
२४.	३.२२	नमुना पाठात अपेक्षित घटकांचा अधिकतम वापराचे आकलनासंबंधीची सारणी	82
२५.	३.२३	नमुना पाठ निरीक्षणासंबंधीची सारणी	82
२६.	३.२४	स्वयंअध्यापन साहित्याचा अध्यापन कौशल्य संपादनाच्या उपयोगासंदर्भातील सारणी	83
२७.	३.२५	स्वयंअध्यापन साहित्यातील उणीवा दर्शविणारी वारंवारितेची सारणी	84

अनु.	सारणी क्रमांक	नाव	पृ.क्र.
२८.	५.१	८० किंवा ८० पेक्षा जास्त गुण संपादन करणारी विद्यार्थी संख्या व टक्केवारीची सारणी	113
२९.	५.२	विद्यार्थि-शिक्षकांनी तात्त्विक भागामध्ये मिळविलेल्या गुणांचे मध्यमान आणि प्रमाण विचलन दाखविणारी सारणी	113
३०.	५.३	स्पष्टीकरण व उदाहरणांचा व दाखल्यांचा अध्यापनात वापर या कौशल्याच्या अध्यापनातील फरक दाखविणारी प्रसरण विश्लेषणाची सारांश सारणी	117
३१.	५.४	फलकाचा अध्यापनातील वापर या कौशल्यासंदर्भात अध्यापनातील फरक दाखविणारी प्रसरण विश्लेषणाची सारांश सारणी	119
३२.	५.५	एकूण अध्यापनातील फरक दाखविणारी प्रसरण विश्लेषणाची सारांश सारणी	121
३३.	५.६	पूर्वअभिवृत्ती व उत्तरअभिवृत्ती प्रसरण विश्लेषणाची सारांश सारणी	124
३४.	५.७	विविध चलातील परस्पर सहसंबंध दाखविणारी सारणी	127

आकृत्यांची यादी

अनु.	आकृती क्रमांक	नाव	पृ.क्र.
१.	१.१	सूक्ष्म अध्यापन चक्र.	2
२.	१.२	सूक्ष्म अध्यापनाच्या विविध घटकामध्ये झालेल्या परिवर्तनाची आकृती	18
३.	३.१	अध्यापनीय प्रणाली निर्माण करण्याच्या पायऱ्या	51
४.	३.२	प्रत्येक कौशल्याचे तीन मितीवरील वर्गीकरण	63
५.	३.३	स्वयंअध्यापन साहित्याच्या पायऱ्या	68
६.	४.१	प्रयोगाचे वेळापत्रक	100
७.	४.२	पर्यविदित अभ्यास व स्पष्टीकरण प्रशिक्षण कार्यक्रम	104
८.	४.३	गटवार सराव कार्यक्रम.	107